

Geen voedselstrategie zonder vrouwen

Van 14 tot 19 januari 1985 werd in Parijs een congres gehouden over voedselstrategieën in de derde wereld, op initiatief van o.a. de ORSTROM, de Franse organisatie voor onderzoek naar landbouw- en rurale ontwikkeling. Het accent lag hierbij op de rol van vrouwen in nationale en internationale voedselstrategieën. Deelnemers uit 23 landen hebben zich bezig gehouden met de vraag wat voor strategieën nodig zijn om ook op lange termijn voedsel te garanderen voor alle groepen van de bevolking. Hierbij gaat het niet zozeer om de zelfvoorzieningsgraad, maar veel meer om voedselveiligheid, dat wil zeggen een combinatie van produktie en inkomen die het mogelijk maakt om voedingsbehoeften te dekken.

Voedselveiligheid kan zowel betrekking hebben op landen of streken als ook op individuele huishoudens of bedrijven. Voedselveiligheid moet zowel van de aanbods- als van de vraagzijde bekeken worden. Armoede, dus gebrek aan effectieve vraag, is in veel gevallen de belangrijkste beperkende factor.

De belangrijke rol van vrouwen in alle stadia van de voedselcyclus – vanaf de produktie tot en met de bereiding van voedsel – hoeft geen betoog. Sinds het begin van de zeventiger jaren zijn steeds meer studies verschenen die de rol en verantwoordelijkheden van vrouwen in verschillende landen beschrijven en, tot op zekere hoogte, ook kwantificeren. Toch ontbreken dit soort gegevens in bijna alle nationale statistieken. In de bevolkingstelling van 1975 in Bourkina Faso (voormalig Opper Volta), bijvoorbeeld, werden respectievelijk 2 en 6% van de vrouwen in rurale en stedelijke gebieden als economisch actief beschouwd! Deels is dit natuurlijk te wijten aan de gehanteerde definitie van economische activiteit. Maar er is meer.

Misvattingen

Ondanks vele gedetailleerde studies bestaan er een aantal wijdverspreide misvattingen over de rol van vrouwen en met name plattelandsvrouwen in de derde wereld. Een ervan is dat deze vrouwen voornamelijk werken ten behoeve van de zelfvoorziening van hun gezin of geld verdienen ter aanvulling

op het gezinsinkomen. En niets is minder waar. Een onderzoek in Niger naar 'erftuinen' van vrouwen toonde aan dat de oppervlakte van die 'erftuinen' tussen de 0.25 en 1 hectare bedraagt met een gemiddelde produktie per vrouw van 440 kg rijst. Het gaat hierbij duidelijk niet zo maar om een nevenactiviteit ten behoeve van de huishoudelijke voedselvoorziening. De onderschatte economische rol van vrouwen in de derde wereld leidt ertoe dat bij irrigatieprojecten vrouwen meestal geen recht op eigen grond krijgen, en deze alleen wordt toegewezen aan mannelijke bedrijfshoofden. Het resultaat is dan ook vaak dat vrouwen een belangrijke bron van inkomsten verliezen doordat ze geen toegang tot land meer hebben. Bovendien wordt er ook impliciet van uitgegaan dat zij hun man zullen helpen op het geïrrigeerde bedrijf.

Een andere misvatting is dat vrouwen zich voornamelijk zouden bezig houden met de produktie van voedselgewassen, terwijl mannen zich richten op handelsgewassen. Hoewel deze verdeling van arbeid in het verleden, deels als gevolg van koloniale invloeden, zeker bestond, is op het moment het verschil tussen handels- en voedselgewassen steeds meer aan het vervagen. De belangrijkste voedselgewassen zoals rijst, mais en cassave zijn ook handelsgewassen en worden vaak voor dit doel geteeld, zowel door mannen als door vrouwen.

De economische activiteit van vrou-

wen in de handel en distributie van voedsel wordt meestal volledig onderschat. De voedselvoorziening van de meeste grote Afrikaanse steden is evenwel voor een zeer belangrijk deel in handen van vrouwen. Het gaat hierbij bepaald niet alleen om kleinschalige detailhandel. Ondanks de droogte en voedselschaarste in de afgelopen jaren zijn deze vrouwen in staat geweest de stedelijke bevolking van Afrika van voedsel te voorzien, en zijn er nauwelijks tekorten geweest in de meeste steden.

Veel studies wijzen op het feit dat bijna overal in de derde wereld vrouwen verantwoordelijk zijn voor de oogst, de verwerking en het transport van het veld naar de opslagplaats van voedselgewassen. Ook wat betreft de verwerking gaat het niet uitsluitend om traditionele methoden ten behoeve van de gezinsconsumptie maar biedt deze sector, met name in Azië, aan grote aantallen vrouwelijke (seizoens)arbeiders een inkomen, dat hen weer in staat stelt voedsel te kopen.

Strategieën voor voedselveiligheid zijn tot nu toe, impliciet of expliciet, gebaseerd geweest op de voedselveiligheid van het individuele boerengezin. Dat betekende dat men de nadruk legde op de produktie van voedsel en het voorkomen van verliezen tijdens en na de oogst. Het is echter waarschijnlijk dat het vergroten van de inkomensmogelijkheden van vrouwen op het platteland en in steden wel eens een grotere bijdrage aan de voedselveiligheid van derdewereldlanden zou kunnen betekenen, aldus het congres.

Accentverschillen

Het is noodzakelijk de voedselsituatie in de derde wereld niet over een kam te scheren. Binnen werelddelen en ook binnen individuele landen kunnen aanzienlijke agro-ecologische en economische verschillen optreden, waardoor de voedselcyclus anders gestructureerd is en andere knelpunten kent en ook vrouwen een andere rol spelen. In het algemeen kunnen per werelddeel de

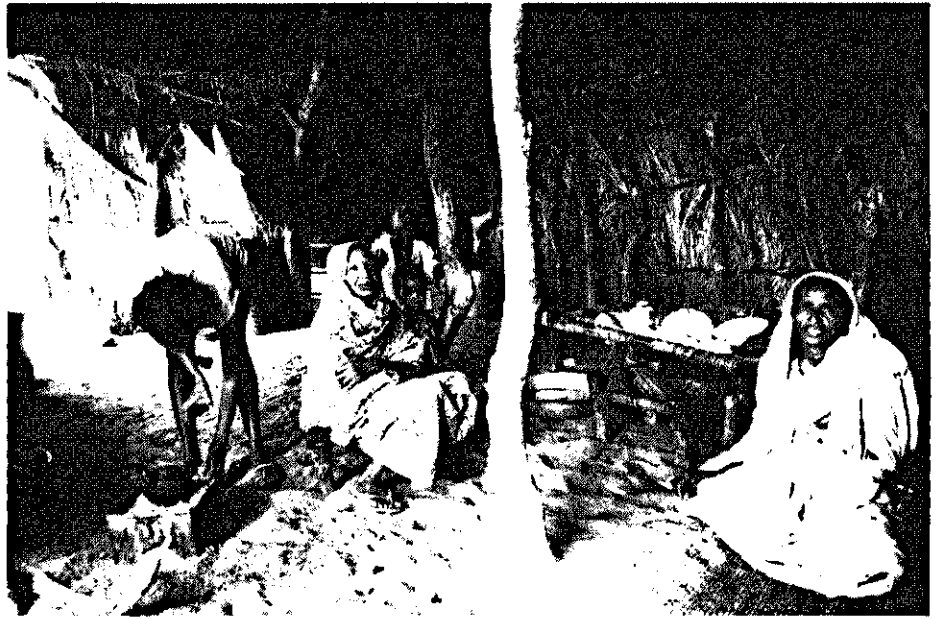
Bijna overal in de derde wereld zijn vrouwen verantwoordelijk voor de oogst.

volgende accentverschillen worden gelegd:

– in Afrika is de totale hoeveelheid voedsel die geproduceerd en vermarkt wordt een van de belangrijkste knelpunten. De gemiddelde graanopbrengst per hoofd van de bevolking neemt in dit werelddeel nog steeds af en de gemiddelde opbrengst per hectare stagneert al sinds 1965 rondom de 800 kg. Steun aan de activiteiten van vrouwen op het gebied van voedselproductie, -verwerking en -vermarketing is dus een prioriteit.

– in Azië vormt het niveau van de voedselproductie minder een probleem dan de verdeling van voedsel tussen regio's en sociaal-economische klassen. Een groeiend aantal mensen heeft echter geen of onvoldoende toegang tot land of inkomen. Het creëren van nieuwe inkomensmogelijkheden voor vrouwen en ook het handhaven van de bestaande inkomensmogelijkheden is hier van groot belang.

– in Latijns-Amerika wordt de voedselsituatie bedreigd door een zeer ongelijke verdeling van land en andere produktiemiddelen. Het veilig stellen

Prioriteit in Afrika is het steunen van vrouwen op het gebied van voedselproductie, -verwerking, - en vermarketing.

van de (juridische) mogelijkheden voor vrouwen om als gelijkwaardige economische partners deel te nemen in de ontwikkeling van hun land staat centraal in dit werelddeel.

Diversificatie

Een van de belangrijkste conclusies van het congres is dat het succes van langetermijn-voedselstrategieën zal afhangen van het versterken van diversificatie in alle stadia van de voedselcyclus.

– *voedselproductie*: bijna overal blijkt een eenzijdige concentratie op een beperkt aantal voedselgewassen negatieve effecten te hebben op de bodemvruchtbaarheid en op de seizoensstabiliteit en de kwaliteit van de voedselvoorziening. Een Indiase studie heeft aangetoond dat in gebieden met een grote diversiteit aan voedselgewassen ook de vraag naar mannelijke en vrouwelijke arbeidskrachten groter was en gelijkmatiger over het seizoen verdeeld dan in gebieden waar voornamelijk rijst werd geteeld. Aandacht zal moeten worden besteed aan zogenaamde secundaire gewassen, m.n. knolgewassen die vaak vooral door vrouwen worden verbouwd.

– *voedselverwerking*: studies van de FAO laten zien dat de voedselvoorziening vaker wordt geremd door knelpunten in verwerking en opslag van de oogst dan in productie op zich. Toene-

mende afhankelijkheid van rijst in een land als Indonesië heeft geleid tot verregaande mechanisatie van de verwerking, met als gevolg dat zeer grote aantallen vrouwen uit deze sector werden gestoten. Dit terwijl aanzienlijke verliezen en fluctuaties in het aanbod van gepelde rijst optraden. Een erkenning van het belang van de lokale, soms kleinschalige voedselverwerkingssector zal hand in hand moeten gaan met het zoeken naar technische verbeteringen van de traditionele methoden van verwerking en opslag die vrouwen nu hanteren.

– *vermarketing*: het prijs- en importbeleid van veel overheden heeft vaak negatieve effecten gehad op de door vrouwen gedomineerde voedselaanvoer. Staatsbedrijven en grote handelaren hebben echter niet voor een efficiënte en flexibele aanvoer kunnen zorgen. Meer onderzoek is nodig naar het functioneren van de bevoorrading van steden en de mogelijkheden om traditionele en moderne marktkanalen naast elkaar te laten bestaan. Een versterking van de positie van marktvrouwen vereist in ieder geval dat zij toegang krijgen tot krediet.

Geen voedselstrategieën zonder vrouwen dus. Niet zozeer omdat vrouwen verantwoordelijk zijn voor het bereiden van voedsel voor het gezin, maar omdat in alle stadia van de voedselcyclus hun beslissingen, activiteiten en inkomen essentieel zijn voor de voedselveiligheid van de bevolking.

*Ir. Louise Fresco
Vakgroep Voorlichtingskunde
Wageningen*

□